

Ioan MILICĂ

GENEZA CULTURII ROMÂNE MODERNE
O INTERPRETARE

Specialiştii străini cu studii de românistică sunt păsări rare în mediul ştiinţific actual, iar contribuţiile acestora se dovedesc relevante pentru că a) au calitatea de semnal, întrucât atrag atenţia asupra unui spaţiu cultural mai puţin cartografiat cu instrumentele istoriei culturale (spaţiul sud est european) şi b) au calitatea de simptom imagologic, reflectând în ce lumină este interpretată identitatea românească din unghiul culturii savante.

Conul de umbră în care se situează, pe plan extern, istoria, limba şi cultura românilor ţine atât de factori obiectivi, cât şi subiectivi. Dintre aceştia, importantă îmi pare a fi strategia, încă firavă, de consolidare a studiilor româneşti din străinătate. Se remarcă, de asemenea, absenţa unui program notabil de traducere în limbi de circulaţie internaţională a operelor importante din patrimoniul cultural românesc, iar acest deserviciu are, pe termen lung, consecinţe nedorite. În ciuda unor astfel de neajunsuri, legate mai degrabă de slăbiciunile politicilor oficiale, românii nu au trăit şi nu trăiesc în izolare culturală. De a lungul vremii, izvoarele de influenţă au curs nu numai dinspre Orient, ci şi dinspre Occident, iar hibridizarea ideologică a caracterizat, în epoci diverse, cultura timpului. Deşi în culturi diferite se manifestă cu rate de asimilare deosebite, competiţia dintre modele înlesneşte schimbul de ideologii şi de resurse de culturalizare pe care un popor şi le apropriază la un moment dat al devenirii sale istorice.

Cartea lui Alex Drace Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituţiile scrisului şi dezvoltarea identităţii naţionale 1700 1900* (Polirom, 2016), este o cercetare cu profil interdisciplinar care îşi propune să reconstituie procesul complex de evoluţie a canoanelor culturale din spaţiul românesc, în tranziţia de la epoca veche la cea modernă. În prezent, autorul este profesor de istorie culturală (sud est) europeană la Universitatea din Amsterdam, iar volumul tradus în limba română de Marius Adrian Hazaparu este, la origine, o teză de doctorat elaborată, la începutul anilor 2000, sub îndrumarea istoricului Dennis Deletant.

Alegerea temei de cercetare a fost motivată de „lipsa lucrărilor serioase în limba engleză care să trateze dezvoltarea literaturii şi culturii române din punctul de vedere al noilor teorii sociologice şi istorice” (p. 9). Metodologia valorificată în realizarea lucrării a presupus fructificarea unor cunoştinţe de istorie, sociologie, antropologie şi filologie, pentru a menţiona doar domeniile cu o bună reprezentare bibliografică. Aparent eclectică, tehnica de lucru este, de fapt, adaptată realităţilor socio culturale explorate: producţia românească de carte, învăţământul, presa, viaţa politică şi literatura vremii, scrierile călătorilor străini.

Cartea este organizată în trei părţi. În prima secţiune, autorul are ca reper cronologic perioada dintre 1700 şi 1829, iar rostul acestei părţi este de a individualiza axele asupra cărora autorul va insista: tipăriturile, educaţia şi ideologemele pe care se sprijină discursul intelectual al vremii. Peste această fundaţie, autorul plasează, în părţile următoare, respectiv epoca de până la Revoluţia de la 1848 şi epoca de până la 1900, cadrele istoriei culturale româneşti din secolul al XIX lea, plasate în context european. Astfel, cititorul are prilejul de a urmări, de la un stadiu istoric la altul, prefacerile care determină continuităţi şi discontinuităţi în viaţa culturală a românilor. Această abordare de tip generativ, prin care produsele vieţii culturale (tipăriturile, educaţia publică şi privată, gazetele şi revistele ş.a.) sunt corelate cu structurile de adâncime ale unor constructe ideologice (românitate, popor, naţiune, patrie, literatură, europenitate, modernizare), se dovedeşte adecvată mai cu seamă în explicarea „paradoxurilor” (de fapt, a contrastelor fireşti) din istoria culturală românească a secolelor al XVIII lea şi al XIX lea. Graţie acestei tehnici de lucru, perspectiva diacronică este completată cu date de geografie culturală pe care autorul le angajează în argumentare atunci când prezintă impactul unor sfere de influenţă, cu informaţie sociologică extrasă din sursele considerate credibile şi, nu în ultimul rând, cu „stilurile” de discurs intelectual prevalente într un anumită epocă.

Concluzia de fond decurge din analiza obiectivă a datelor avute la dispoziţie de autor: „structura identităţii culturale româneşti nu este specific românească, ci e construită în jurul relaţiei neîntrerupte cu o diversitate de modele prescriptive localizate în altă parte”.

Unele din constatările pe care se întemeiază concluzia dovedesc o remarcabilă acuitate interpretativă. Din raţiuni tipografice, ne vom opri doar asupra unora dintre remarcile referitoare la educaţie. Merită, de pildă, reţinută constatarea că educaţia a jucat, în secolul al XIX lea, rol de instrument ideologic orientat atât spre luminarea poporului, cât şi spre modernizarea instituţională în sensul creării unei societăţi raţionale, însă aceste idealuri de sorginte iluministă aveau să fie înveşmântate în haina structurală a autorităţii religioase, iar acest „mariaj straniu între principii ştiinţifice şi forme religioase avea să constituie baza socială şi intelectuală pentru evoluţiile româneşti ulterioare” (p. 171). Nu avem decât să ne gândim la misiunea dublă, de apostolat social şi de transmiţător de cunoştinţe ştiinţifice, pe care educatorii, învăţătorii şi profesorii şi o asumă, în chip implicit şi explicit, până astăzi, pentru a valida justeţea unei astfel de observaţii. O altă constatare pune în lumină practica, născută tot în secolul al XIX lea, de a căuta succesul politic prin intermediul capitalului simbolic dobândit prin intermediul presei culturale. Relevantă pentru autor este polemica Maiorescu Gherea, simptomatică pentru analiza raporturilor dintre aparenţă şi esenţă pe scena vieţii publice româneşti. Dacă *Junimea* a pus în circulaţie „o revistă literară care promova autonomia esteticului”, dar care „era condusă de bărbaţi ocupând poziţii importante de putere politică”, gruparea de la *Contemporanul* „ai cărei patroni erau condamnaţi la marginalitate politică, insista asupra funcţiei socio politice a literaturii” (p. 190).

E cumva inutil să adăugăm că practica de a face politică în numele (sau sub pretextul) unor idealuri culturale e astăzi revigorată, mediul universitar fiind, după 1990, cea mai stabilă pepinieră de politicieni. Mai mult decât atât, fenomenul a căpătat excrescenţe nefireşti dacă ne gândim că tot felul de politicieni fără blazon au încercat să se legitimeze în spaţiul public drept „profesori universitari”, iar unii au mers atât de departe încât şi au fabricat un traiect academic notabil doar ca fals intelectual. Să fie aceasta o dovadă că, încă din epoca constituirii, sistemul universitar e tarat de superficialitate, elitism şi formalism, aşa cum se întreabă Alex Drace Francis? Mai sigur este că, în perioada 1848 1890, „educaţia era în permanenţă evocată ca fiind instrumentul prin care naţiunea română se putea desăvârşi, în practică, ea a funcţionat ca un mecanism şi un mijloc pentru inculcarea unor modele străine” (p. 170). Cât de departe ne simţim astăzi faţă de o astfel de consideraţie? În colţul nostru de lume vechiul şi noul au împletituri complicate şi noduri greu de desfăcut.

BDD-R241 © 2017 Fundaţia Ştiinţifică şi a Culturii Inovatoare pentru Performanţă „Institutul Român de Inventică – IRIIS”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 20:47:41 UTC)